

En Jøde i Ribe 1676.

Af Johan Hvidtfeldt.

Første gang, man finder jødernes forhold i Danmark nærmere bestemt, er ved forordningen af 6. februar 1651, hvorved der under 1000 rigsdalers bøde forbydes dem at komme ind i landet uden »voris special och serdelis geleitsbrif«¹⁾. Dette forbud blev ved at bestaa i den følgende tid, idet man dog allerede den 24. maj 1651 ved et missive til lensmændene havde undtaget de portugisiske jøder i Glückstadt fra bestemmelsen²⁾, og 1657 udvidedes denne undtagelse til at omfatte alle portugisiske jøder, der ansaas for finere end de tyske og polske jøder³⁾. Men først under den følgende konge Christian den femte synes jøderne for første gang at have faaet tilladelse til at bosætte sig her i landet; den første, der vides at have faaet en saadan tilladelse, er Israel Fürst, som 25. januar 1673 fik lov til at slaa sig ned i København som tobaksspinder⁴⁾. Det var ingen tilfældighed, at den første kendte, i Danmark bosatte, jøde drev denne næringsvej; thi det samme er tilfældet med næsten alle de jøder, man i den følgende tid møder her i landet, især var det dog de tyske jøder »smau-

1) V. A. Secher: Corpus Constitutionum Daniæ VI 3 f.

2) Sammesteds: 21.

3) Benj. J. Balslev: De danske Jøders Historie 9 f.

4) Sammesteds: 14.

ser i gemen kaldet«, som gav sig af hermed. Ogsaa de jøder, som boede i Fredericia omkring 1700, var ivrige tobaksspindere, og de har sikkert i høj grad været medvirkende til at grundlægge og udforme denne bys ret betydelige tobaksavl og tobaksspinderi¹⁾. De vandrende jøder gav sig især af med juvelhandel, slet ikke saa sjældent møder vi dem i datidens toldregnskaber.

Samme aar som den nævnte Israel Fürst fik tilladelse til at bosætte sig i København, fik en anden jøde, Simon Hertvigsen, der ogsaa var tobaksspinder, lov til at slaa sig ned i Ribe, der saaledes utvivlsomt er den første danske provinsby, hvori jøder har faaet opholdstilladelse. Simon Hertvigsen flyttede senere til Aarhus, hvor han drev kornhandel fra 1689 til 1696. Da han gik fallit, flygtede han til Fredericia, idet han benyttede sig af denne bys asylret. Han var gift med Rachel Isachsdatter, der formodentlig er datter af den i det følgende nævnte jøde Isaack²⁾. Han var dog i den følgende tid ikke den eneste jøde i Ribe. Der nævnes saaledes i 1694 Levin Moses og Nathan Moses. Den sidste blev 1675 grebet i Aarhus med falsk toldseddel og flygtede 1697 for sine kreditorer til Fredericia, hvor han fik 3 aars moratorium³⁾.

I det følgende skal meddeles et uddrag af Ribe stifts landemodeprotokol 1674–1682⁴⁾, der kaster et ejendommeligt lys over jødernes daværende forhold og myndighedernes stilling til overgreb overfor dem.

»Anno 1676, den 11. januar, har jeg⁵⁾ ladet den jøde Isaack, som har klaget for mig, at de af skolen,

1) Vejle Amts Aarbøger 1935. 100.

2) Balslev: anf. sted 14; Fra Ribe Amt VII 103.

3) Fra Ribe Amt VII 318.

4) Fol. 12. Ribe stiftsarkiv i Landsarkivet i Viborg.

5) Formodentlig biskoppen Peder Kragelund (1650–1681).

som ginge med diskanten¹⁾ hellig tre kongers aften, havde gjort ham gewalt i hans hus og slaget hans vinduer ind, for mig incitere, desligest rectorem scholæ med alle hørere, udi doktor Ludvichis²⁾ og magister Niels Serups³⁾ nærværelse den sag at forhøre. Og efterdi det befandtes, at hørerne samtlige var uskyldige og ikke »eenglig« kunde gøres bevislig, hvo af drenge det havde gjort, begærede den jøde Isaach intet videre, end han herefter maatte nyde fred og rolighed, og børnene maatte paamindes derom, hvilket rectori og hørerne blev befaleet alvorligen at forholde disciplene at holde sig fra saadan »insolentz«⁴⁾, saafremt de ikke exemplariter vilde straffes, om de deri skulde findes skyldige, hvormed ogsaa jøden var tilfreds«.

1) Diskant var navnet paa det kor af skoledrenge, der fire gange om aaret (nytaars-, hellig tre kongers-, Mortens- og juleaften) drog rundt i byerne og sang.

2) Ludvig Pouch, født 14. oktober 1620, død 18. april 1681. Dr. med. kannik og residerende medikus. (Fra Ribe Amt VII 326).

3) Niels Jørgensen Seerup, født 9. marts 1621, sognepræst ved Domkirken fra 1653, død 1685. (Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse II 449, Fra Ribe Amt VII 335).

4) Uforskammethed.